

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р БОРА БЕЛИВАНОВА, член на научното жури в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор” по професионално направление 2.1. Филология (японска литература и култура), обявен в ДВ, бр. 80/14. 10. 2011 г.

В конкурса участва като единствен кандидат гл.-асистент, д-р ГЕРГАНА РУМЕНОВА ПЕТКОВА, преподавател в специалност „японистика” към катедра „Езици и култури на Източна Азия”, ЦИЕК-ФКНФ, СУ.

Г. Петкова представя за конкурса 16 свои научни разработки, сред които една монография – хабилитационен труд, един учебник, една студия и тринадесет статии. Основните направления на нейните разработки, очертани както в представените, така и в останалите извън основния списък материали, са етнография, култура и межкултурни връзки, фолклор (преди всичко приказен) и проблеми на превода – това най-общо казано, тъй като гореспоменатите сфери са, първо, изключително богати на съдържание и, освен това, с много възможности да се привлече, задържи и концентрира вниманието върху нови за българското познание зони на световната култура, за които вече е крайно време да влязат по-трайно в културния багаж на българина.

Пътят на кандидатката проличава в приложената към документацията справка за преподавателската заетост за времето на щатната □ ангажираност в специалност „японистика”, т. е. от 2007 г. насам: от самото начало тук фигурира курсът по етнография на Япония, след това на Източна Азия, класическа японска литература, японска приказка, японска култура – обща и съвременна и, разбира се, в основата на тази респектираща пирамида, език – съвременен и старояпонски. Хорариумът □ годишно се движи между 435 и 720 часа. А, ангажирайки се с дисциплини като методология на писмената разработка и устни презентации, кандидатката получава възможността да бъде по-плътна до студентите и да влияе по-непосредствено върху тяхното формиране като специалисти.

За да се реализира това, Г. Петкова участва активно в подготовката на преподаването, като „разработва самостоятелно осем теоретични дисциплини за бакалавърска и магистърска степен в областта на японската култура и литература” (цитирам по приложената „Творческа характеристика”). Усилията □ са насочени и извън рамките на учебно-преподавателската дейност – ръководене на проекти, участие в организиране на международни мероприятия, свързани с японистични проблеми и инициативи.

За успешното осъществяване на всичко това Г. Петкова е изградила през годините на своето израстване като специалист много стабилна база: завършена магистърска степен в ЦИЕК-ФКНФ, СУ, докторска степен, получена в Цюрихския университет, близо две години специализации в Японски университети и институти. И през цялото това време тя постоянно доказва своите възможности на японист-културолог и филолог. С активно участие в национални и международни форуми и издания със статии, доклади и информации с японска проблематика.

Заслужава внимание още един аспект в работата на Г. Петкова – издирване, отразяване и изследване на межкултурни феномени и особено на феномена превод. Пет от представените публикации са посветени на превода и рецепцията.

Нека използваме възможността да се спрем малко по-детайлно на проблемите в тази област, още повече, че като правило, когато става дума за далекоизточните култури, това без изключение са истински проблеми, най-често решавани по принципа всеки да се спасява както може. Но след като вече години наред, макар и епизодично, се появяват преводи на български от езиците на Далечния Изток (а, надявам се, и реципрочни – от български на източен език), събран е известен опит, установени са, макар все още нестабилно, някои правила, дали не е време опитът да бъде обсъден и, доколкото се поддава на това, обобщен, което би трябвало да повиши качеството на преводите като цяло? В дадения случай преводите се разглеждат в по-ограничения диапазон на приказния фолклор, което добавя допълнителни сложности при превода на български. Понеже фолклорът е категория, която не се поддава на времеви измерения, тъй като това е жив организъм в непрекъснато движение (както се изразява известният руски философ и филолог-класик Алексей Фьодорович Лосев за мита, това са свързани в едно цяло ядро, рудимент и фермент, т. е. настояще, минало и бъдеще на един мит; а какво е митът, ако не зародиш на бъдеща приказка?), това движещо се и непрекъснато развиващо се в своята устна среда в една или друга посока цяло в даден момент бива спряно, в смисъл фиксирано в някакво свое състояние и, отделено от устната си среда, то се превръща в експонат, понесъл върху себе си отпечатъците на отминали времена, в стабилизирани обект, върху който може да се работи (има предвид преводача). И от тук нататък всичко зависи от *усета* на преводача-творец, от способността му да пресъздава (или да създава) колорит, да прибъгва към един или друг стил, да се рови в купища реалности, за да намери съответствието... и т. н.

Г. Петкова си дава точна сметка, че трябва да се улучи, да се открие златната среда... и все пак, наистина е необходимо преводачът да се вслушва в звука, цвета на своя превод.

Ще си позволя да отворя скоба. Един от странно-радостните спомени от ранното ми детство бяха томчетата с японски приказки *от* Ран Босилек. Несъмнено, мисля, голяма роля тук играе и художникът В. Лазаркевич. Но силното въздействие на текста беше по линия на непознатите до тогава сюжети, особената образност, странното звучене на имената... И това въздействие със сигурност би било отслабено, ако читателят се срещне с героя Иван Праскован, вместо с Момотаро. Но на въздействието не пречеше езикът на писателя Ран Босилек. Нормален, спокоен, без излишни усилия да пробужда нещо специфично (поне доколкото си спомням сега – за съжаление, томчетата бяха толкова привлекателни, че след известно време изчезнаха от домашната библиотека), езикът просто изпълняваше ролята си на проводник.

Един от основните акценти, както в професионалната подготовка и преподавателската работа, така и в публикациите на кандидатката, е изданието „Етнография на Япония” (2010) – своеобразна равностметка на даден етап от нейното развитие. Трябва ли да напомняме, че етнографията е един от много важните елементи в обучението на бъдещите специалисти-изтоковеди, елемент, който обаче, много трудно намира място в учебните планове и програми на изтоковедните специалности (мога да говоря, разбира се, преди всичко за китаистиката). Това обикновено кара отделните преподаватели, всеки по своему, съобразявайки възможностите на водения от тях курс по някаква дисциплина, да вмъкват части и частици материал, свързан с етнопроблемите. В обема от 165 стр. Г. Петкова побира (без, вероятно, да изчерпва, но полагайки основни жалони) информация от материалната (дом, бит – хранене, облекло, занаяти,

поминък и др.) и духовната (религии, народни вярвания, празници, обществени структури и др.) култура на Япония. Насищането, а на места, на пръв и непрофесионален поглед и пренасищането с конкретни факти, особено терминология и реалии, отново извежда напред проблемите на превода: още в самото начало, в глава втора, където избухва фюерверкът от същества в пантеона на няколко религии и особено в народните вярвания. Как да постъпи един преводач с ками, бакемоно, тануки, кицуне, они, тенбу, каппа?... да бъде ли това превод по аналогия и калкиран превод, или транскрипция – решението на тези въпроси е едно от най-сложните, тъй като тук става непосредственото докосване и преливане на елементите на една култура в друга (в такава ситуация преди години колежката С. Катърова при превод на сборника от ок. IV век „Издирени и записани чудновати истории” търси консултации точно по тези въпроси в Института по етнография и се стигна, доколкото си спомням, до твърде относително задоволителни резултати).

Насищането на реалността със символи, условности и правила е вероятно необходимо условие за оцеляването, а след това за стабилното съществуване на основни обществени единици с начало в моногамното семейство, през селската община и т. н. както подчертава авторката, цитирайки японски източници, това са хомогенни общности, като запазват и предават това си качество до степента на хомогенна страна. За да се постигне такова състояние на общественото съзнание, е необходимо много време и строго външна и вътрешна, душевна, дисциплина. (Съвсем наскоро светът можа да наблюдава проява на такова именно съзнание – феноменът Фукушима). И когато тази хомогенна среда долови нечие различно присъствие, тя реагира, отбранявайки своята специфика, като възприема другия като чужд, „иджин”, довеждайки своя стремеж към опазване от чуждото до споменатото на стр. 102 „иджин-гороши” или убийство на чужденеца. На този фон (отново си позволявам да отворя скоба, тъй като въвеждам материал извън разглежданите в рецензията) прави впечатление ритуалът, отразен в новелата „Сказание (или може би легенда) за Нараяма” на Шичиро Фукадзава (1956) и в едноименния филм. Нещо странно, диво, но неумолимо притиска и направлява живота – може би атавистични остатъци от древно съзнание и норми... Време, когато своят е ставал опасно чужд. Но ако говорим за „чуждост” в точния смисъл на думите, а бих споменала още един аспект, още една емоционална тоналност в този смисъл. Става дума за онова, което се случва с героя на книгата „Милиони, милиони японци”, нейния автор Жан Пиер Шаброл при пребиваването му в Япония. Получава се калейдоскоп от странни, смешни, трогателни и опасни събития, всички те изградени върху присъствието на „чуждия”.

Оперирането с еднакви елементи при композирането на повествователен сюжет вероятно не е ограничено само в един-два примера. Но, доколкото един такъв пример е на повърхността, към края на книгата, не мога да го пропусна. На стр. 114 и в свитък XIV на „Издирени и записани чудновати истории” – споменатият по-горе китайски сборник, се разказва за девойка, нейния баща, кон (впоследствие конска кожа) и – копринена буба. Етиологическият характер на мотива е несъмнен. Колкото да съвпаденията – те едва ли са случайни.

своите изследвания и анализи Г. Петкова извършва и на базата на достатъчно обширна библиография, което позволява тя като автор да се съобразява и съизмерва с вече извършеното и да върви напред.

Приносните моменти в цялостната дейност на кандидатката са многоаспектни, но нека акцентираме върху научните постижения. Тук най-напред би трябвало да бъдат споменати онези, които позволяват да се каже „за пръв път” в рамките на изследванията по света: цялостна картина на архитектурната символика в обхвата на японската вълшебна приказка; преосмисляне на изследователския подход на Проп; нов подход и нов прочит на символиката на облеклото в рамките на вълшебната приказка; цялостна класификация и анализ на мъжките образи в японската вълшебна приказка. А „за пръв път” в България – анкети за рецепцията на Япония в България, представяне на японската вълшебна приказка, японската приказна традиция, проблеми на превода от японски на български език в рамките на японската вълшебна приказка, представяне на японските културни традиции и т. н.

Като заключение, след всичко гореказано, имам основания да подкрепя категорично кандидатурата на гл. ас. д-р Гергана Руменова Петкова в конкурса за получаване на академичната длъжност доцент по японска литература и култура.

17 февруари 2012 г.

проф. д-р БОРА БЕЛИВАНОВА

